

“Bin parçaya bölünmüş yüz” dünyasının sınırları genişlemiş bir dil, bellek ve mekân sürgünü Nedim Gürsel’de sürgünlük ve göçebelik halleri

Medine Sivri*
Sibel Kuşca^Y

Özet

Edebiyat ve sanat tarihi boyunca sürgün, bir çok yazar ve şairin makus talih olmuştur. Yazarlar ve sanatçılar kimi zaman fikirleri, kimi zaman yazdıkları, kimi zaman da toplumsal baskı nedeniyle zorunlu veya gönüllü bir göçün/sürgünün öznesi olabilmektedirler. Bu çalışmada, önce zorunlu sonra gönüllü göçü/sürgünü ve yersiz-yurtsuzluk halini yaşayan çağdaş yazarlarımızdan Nedim Gürsel ve yazını, bu olgunun yazar ve edebiyatına yansımaları sosyolojik ve etno-psikolojik açıdan irdelenmeye çalışılacaktır. Bireyin aidiyet hissiyle bağlandığı mekândan ve kendine ait yaşam biçimlerinden koparılması, onun kültürel köklerinden ve insani bağlarından da koparılmasıdır ve bu durum bir yazar için edebi esin kaynaklarının da hem çeşitlenmesi ve varsıllaşması, hem de sarsılması anlamına gelir. Bu varsıllık ve sarsıntı edebi malzeme olarak kimi zaman olumlu etkiler yaratsa da, yazarın yaşamı ve yazını üzerinde derin izler bırakmaktadır. Nedim Gürsel, bu izleri hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle örnekleyen, sürgünlük ve gönüllü göçebelik hallerini zıtlıklarına rağmen aynı bünyede barındıran, gönülden ve özü itibarıyla bağlı olduğu ve kendini daha çok ait hissettiği, köklerinin bulunduğu memleketi ile bulunduğu yerleri aynı potada eritmeyi başaran bir yazardır. Bu çalışmada, yazarın anı ve gezi yazılarından oluşan *Hatırla Barbara* ve öykülerini derlediği *Sevgilim İstanbul* eserleri ile göçün/sürgünün biyografik ve kurgusal metinlerdeki yansımalarını ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışmada ayrıca, 21. yüzyılın sürgünlük ve göçebelik hallerinin kendine özgü yapısı da değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nedim Gürsel, göç, sürgün, özlem, mekân, paris, *Sevgilim İstanbul*, *Hatırla Barbara*.

Giriş

Edebiyatla iç içe yaşayan bir ailenin çocuğu olarak Türkiye’de dünyaya gelen Nedim Gürsel’in, altı yıl boyunca yatılı okuduğu Galatasaray Lisesi’nde çıkan “Tambur” gazetesinde daha öğrenci iken şürleri ve yazıları yayımlanır. Yazın

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: medinesivri@gmail.com.

^Y Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. E-posta: skusca@gmail.com.

dünyasıyla bu şekilde tanışan Gürsel, bunun yanı sıra Fransız şairlerinden de çeviriler yapmaktadır. Edebiyat çevrelerinde daha çok “Öykülerin Yazarı” kimliğiyle tanınan Nedim Gürsel, 1970 yılında “Halkın Dostları” dergisinde Gorki ve Lenin üzerine bir yazı yayımlar. Kaleme aldığı bu yazı nedeniyle hakkında yedi buçuk yıl hapis istenmesi, yazarı Fransa’ya gitmek zorunda bırakır.

Bundan dokuz yıl sonra, 1979’da Nedim Gürsel Türkiye’ye döndüğünde ülkesinde çok az kalabilir; çünkü 12 Eylül 1980 darbesi gerçekleşmiştir. Yazarın ilk öykü kitabı “Uzun Sürmüş Bir Yaz”, “*devletin güvenlik kuvvetlerini tahkir ve tezyif gerekeşiyle*” ve “Kadınlar Kitabı” da “müstehcenlik” suçlamasıyla toplatılır. Böylece yazara dayatılan bu sürgün yaşantısı, onu ait olduğu mekândan, İstanbul’dan ayırır.

Ülkesinden, özellikle de ait olduğu mekân İstanbul’dan koparılan yazar, yapıtlarında İstanbul gerçeğinden hiçbir zaman uzaklaşamaz ve hiçbir zaman kendisini bir Parisli olarak görmez. İstanbul aşığı Nedim Gürsel’in yapıtları düşünüldüğünde, akla ilk gelen izlek kent ve kadındır. İstanbul’dan uzak sürgün bir hayat yaşaması, onun kente duyduğu özlemi arttırmakta ve kavuşamama durumu İstanbul’u onun için daha da özel kılmaktadır. Bu yüzden Nedim Gürsel’in yapıtlarında “sürgün” ve “özlem” izleği oldukça baskındır. *Sevgilim İstanbul* ve *Hatırla Barbara* memleket özleminin ve özellikle İstanbul tutkusunun sıkça vurgulandığı yapıtlardandır. Yazar kendisini adeta bu yapıtlara yansıtmiş, yabancılık ve ötekilik duygusu ile yurt dışında geçirmeye mecbur kaldığı hayatını öykülere aktarmıştır. Gerek *Hatırla Barbara* gerekse *Sevgilim İstanbul* eserlerinde, kadın figürü üzerinden kentleri bize yansıtmasının nedeni olarak, babasının ölümünden tam bir yıl sonra Besançon’a küçük çocuklarını bırakıp giden annesini görürüz.

Nedim Gürsel iki eserinde de, Fransa’ya gidişinden bugüne sürgünün ve mekân değişikliğinin hayatındaki izlerini derin bir özlem duygusuyla aktarır. Yaşadığı mekânlar arasında köprüler kurar. Bu köprüler özlemleri ile yaşadığı mekânlar arasında hiç bir zaman yıkılmayan köprülerdir. Fransa’nın Türkiye Büyükelçisi Bernard Emie, *Hatırla Barbara* kitabının basın toplantısındaki konuşmasında kitapları ve Nedim Gürsel’in köprü imgesi üzerine düşündüklerini şöyle ifade eder:

“Le Pont (köprü) başlıklı öykünüzde, iki ülke, iki dil, iki kültür arasında kalmış bir yazarın durumundan uzun uzadıya söz ediyorsunuz. Bu, İstanbul’da bulunan ve doğuyu batıya bağlayan köprüydü. Fakat bu aynı zamanda, yazar ve büyük bir aydın olan sizin zihinsel ve duygusal olarak iki vatanımızı birbirlerine bağlayan bir köprüydü de.” (Hızlan, 2009).

Mekân, insan için, onu çevreleyen nesnel bir ortam olmanın ötesinde, duygusal bağlarla anlamlandırıldığı, varoluşunu bütünleştirdiği yaşamsal bir unsurdur. Kök salmak, aidiyet hissetmek gibi mekân ve insan ilişkisini imleyen filler ise mekânı, kimlik meselesinin de temeline oturtur. Ancak bir sürgünlük

ya da göçebelik hali söz konusu olduğunda, mekânın anlamı, “kök salmış” insanlar için olduğundan daha farklı bir boyuta taşınır. Göçebe birey, siyasi, dini, ekonomik ya da toplumsal nedenlerle şu veya bu şekilde “ait” olduğu, belleğinin tutamaçlarını taşıyan topraklardan sökülerek başka bir uzama ve beraberinde başka bir kültüre, başka bir dile ve bambaşka bir sosyal çevreye savrulur. Onun için mekân, artık bellekle bugün arasında bölünmüştür.

Sürgün, arkasında bıraktığı mekânı, özleminin bir simgesi haline dönüştürürken, bulunduğu gerçeklik içinde var olduğu yeni uzamı da tanımak, sahiplenmek ve bu çevre içinde kendisini yeniden var etmek çabası içindedir. Ülkeler, kentler, diller ve evler arasında savrulan birey yeni bir aidiyet, yeni bir kimlik yaratmak durumundadır. Kendisi de bir sürgün olan Edward Said sürgünlüğü şöyle tanımlar:

“Sürgün bir arada kalma durumundadır, ne yeni ortamıyla tamamen birleşebilir ne de eskisinden tamamen kopabilir, ne bağlanmışlıkları tamdır ne de kopmuşlukları, bir düzeyde nostaljik ve duygusalsa bir başka düzeyde becerikli bir taklitçi ya da gizlice toplum dışına atılmış biridir.” (Said, 1995:55).

Said’in açıklamalarından anlaşılacağı üzere bireyin mekân üzerinden yaşadığı bu travmatik hal, kişilik üzerinde de kalıcı etkiler bırakır. Sürgünün öznesi olan birey, bir yazar veya şair olduğunda ise aynı etki yazarın yaratımlarında da bir bölünmüşlük olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle tüm dünya yazınında, sürgün veya göç edebiyatının çeşitli örneklerini görmek mümkündür. Bu mekân travması edebiyat için önemli bir imgedir. Zira yaşadıklarından ve çevresinden beslenen yazar, eserlerinde yarattığı mekânlardan bireylere kadar tüm yazınsal detaylara sürgünün izini bilinçli ya da bilinçsiz olarak bırakır.

Entellektüel bir birey için sürgün kimi zaman bir salt zorunluluk olarak sınırlanamayacak kadar derin anlamlar taşır. Edward Said, entellektüelin asli görevinin otoritenin baskıları karşısında görece bağımsızlığını koruma arayışına girmek olduğunu söyler (Said, 1995: 14). Bu nedenle entellektüel, sürgün ve marjinaldir. Bir diğer ifadeyle sürgün, otoritenin baskılarına karşın bağımsızlığını koruma çabasıdır. Nitekim birçok yazar ve şairin, sistem karşıtı düşünceleri, yazıları veya eylemleri nedeniyle otoritenin kendisine layık gördüğü cezaya karşı çıkmak için zorunlu bir göçü, yani bir çeşit sürgünü tercih ettiği bilinmektedir. Nedim Gürsel’in göçebeliliğinin, sürekli bir yolda olma halinin başlangıcı da bu şekilde olmuştur. Gürsel, bir zorunluluğun tetiklediği uzun yolculuğunun başlangıcını *Hatırla Barbara*’da şu cümlelerle anlatır:

“Sonunda hayallerim gerçekleşti, Fransa’ya gidip daha doğrusu ‘kaçıp’ Paris’e yerleştim. Bu aslında önceleri bir zorunluluktu, seçim değil. 1971 yılında yirmi yaşındaydım ve Paul Nizan’ın Aden Arabistan’ın ilk cümlesinde yazdığı gibi ‘Hiç kimse yirmi yaşın hayatın en güzel çağı olduğunu söyletmezdi bana (...) 12 Mart Muhtırasından sonra Halkın Dostları dergisinde yayımlanan bir yazımdan dolayı Sıkıyönetim Mahkemesi’nde hakımda dava açılıp askeri savcı yedi buçuk yıl hapsimi isteyince

soluğu devlet başkanının 'Sartre tutuklanamaz, çünkü o Fransa'dır' dediği ülkenin başkentinde, yani Paris'te aldım." (Gürsel, 2009:15-16).

Gürsel'i Paris'e sürükleyen neden, yedi buçuk yıllık mahkûmiyet ihtimali olsa da onun sürgünlüğünün ayrı bir özelliği vardır. Yazar gittiği toprakları benimsemiş hatta gidişini "*sonunda bayallerim gerçekleşti*" sözleriyle anlatmıştır. Doğduğu topraklardan koparılan insan için iki yol vardır; ya geçmişte ve özlem duydukları mekânda sıkışıp kalacak, yeni hayatını kaçınılmaz bir yalnızlık ve yabancılaşmanın etkisinde geçirecektir ya da yeni "topraklarını" benimseyerek yeni bir kimlik var edecektir.

Nedim Gürsel; ait olduğu uzam ve bulunduğu uzam arasında sağlam köprüler inşa eder. Kullandığı sevgili ve kadın figürüyle İstanbul ve Paris, yazarın ikisinden de vazgeçemem dediği aşklarıdır. Aslında öteki olduğu ve bir türlü ait hissedemediği ama şefkatli kollarından ayrılamam dediği Paris'i anlatırken de, "*...nevrotik bir yazar için bu çok zor Paris'le birlikteyken İstanbul'u unutamam, bir türlü kurtulamyorum geçmişin mutlu ya da mutsuz anlarından. Freud boşuna "histerikler geçmiş adına acı çeker" dememiş."* ifadelerine yer verir (Gürsel, 2009:52).

Nedim Gürsel, BBC'ye verdiği bir röportajında dile getirdiği gibi aslında hiç bir zaman Parisli vasfını kendine ait görmez. "*Ben aslında hep, Paris'te yaşayan İstanbullu bir yazardım*" der. Kendini hiç bir zaman frankofon bir yazar olarak nitelendirmez. Hatta kitabında ayrıca belirttiği gibi Fransa Cumhurbaşkanı ile konuşma fırsatı yakaladığı bir resepsiyonda da frankofon bir yazar olmadığını, eserlerini Türkçe de yazdığını belirtir. Gürsel, Paris'e gidişini şöyle anlatır:

"Gidiş o gidiş. Dönüşlerim hep İstanbul'a oldu, istemeyerek terk ettiğim sevgilim İstanbul giderek kitaplarımda genel bir izleğe dönüştü ama gençlik ve olgunluk yıllarım Paris'te geçti. Orada, "nizam, şehvet, sükkûn ve ihtişam"ın egemenliğinde yaşadım. Bu arada Fransa içinde bazen kısa bazen uzun yolculuklara çıktım. Bu yolculukların izlerini bulacaksınız Hatırla Barbara'da." (Gürsel, 2009:16).

Entellektüel sürgün birey, gittiği topraklarda başlattığı yeni hayatında bir seçim yapma durumundadır. Ya koparıldığı köklerinin özlemi ile daimi bir yabancı olacak veya yeni uzamı içinde kendini var etmeye çalışarak mümkün olabildiğince bu uzamı benimseyecektir. Gürsel'in bu ayrım içerisinde sürgünlüğünü benimseyenlerden olduğu söylenebilir. Nitekim Gürsel, Fransa'yı bir anlamda "ikinci vatanı" kabul eder ve sürgünlük hislerini yaşamadığını sık sık dile getirir. Anılarını kaleme aldığı *Hatırla Barbara*'da şu ifadelere yer verir:

"Bense sürgün olarak geldiğim bu ülkede, ne tubaf, sürgündeymişim gibi hissetmiyorum kendimi. Bu ırmağa, yanım sıra akıp giden, maviden gümüş rengine dönen sulara ve taş köprüünün ötesinden başlayan eski kentle şatosuna bir yerden aşınayım sanki." (Gürsel, 2009:93).

Bu ifadelerde yazarın Fransa ile olan bağını "aşinalık" ile betimlediği görülmektedir. Aşinalığın söz konusu olması için bellek ve mekân ilişkisi olması

gerekir. Bellek; zaman, mekân ve gerçeklik ilişkisi açısından son derece önemli bir olgudur. Hatırlama ya da bir aşinalığın söz konusu olması için belleğin mekânsallaşması gerekmektedir. (Bkz. Assmann, 2001: 44). Çünkü bellek hatırlama işlemi için mekâna ihtiyaç duyar. Olaylar mekânlarla birlikte kayda geçer ve mekânlarla ve hatta mekânlar sayesinde hatırlanır. Yani birey, kendini bir mekâna ait hissedebilmek için belleğinde o mekâna ait izleri arar. Nedim Gürsel'in Fransa'ya aşinalığı da belleğindeki bu mekâna ilişkin dolaylı tecrübelerden kaynaklanır.

Hatırla Barbara eserinden yazarın annesinin ve babasının, çocuklarını Türkiye'de bırakarak hayatlarının belli dönemlerini Fransa'da geçirdiklerini öğreniriz. Fransızca öğretmeni olan babası, genç yaşta hayatını kaybetmiş, annesi ise eşinin yarım kalan çevirilerini tamamlayabilmek için Fransızca öğrenmek amacıyla Fransa'ya gitmiştir. Nedim Gürsel'in çocukluğunda Fransa, annesinin olduğu, merak edilen bir yerdir. Özlem duyulan kişinin adresidir. Ancak yazarın Fransa'da geçirdiği yıllar boyunca bu ülke onu annesinden uzaklaştıran ülke olur, çünkü annesi artık Türkiye'dedir. Sürgün olarak başladığı göçebeliği sırasında Fransa'nın kentlerinde annesi ile babasının anılarını da belleğinde taşır:

"Sabi, anneciğim 1963 yazında Besançon'a Fransızca öğrenmek için gelmişti. Kentin taş yapılarıyla Roma döneminden kalma zafer anıtını, gönderdiği kartpostallardan anımsıyorum. Vauban kalesini de. Kim bilir ne yaptı burada? Kimleri gördü, nerelerde dolaştı? Benim gibi kaleye çıktı mı? Babant Köprüsü'nden aşağıya, dönerek akıp giden köpüklü sulara baktı mı?" (Gürsel, 2009:35).

Annesi ile babasının kaldığı otel, dolaştıkları sokaklar, gönderdikleri kartpostallardaki mekânlar, yazarın savrulduğu bu ülkeye "aşına" olmasını sağlar. Mekân etkenine ilaveten Galatasaray Lisesi'nde gördüğü eğitimle edindiği Fransız kültürü de onun bu coğrafyada kuracağı yeni hayatı için bir avantaj olarak görülebilir.

Paris, yazarın ilk öğrendiği kelimelerdendir. Fransızca öğretmeni olan babası Paris'te olduğundan yazar bu şehrin imgesiyle çok küçük yaşta tanışmıştır. Otuz sekizinde trafik kazasında kaybettiği babası Orhan Gürsel'in ardından, tam bir yıl sonra annesi Leyla Gürsel'in Fransız hükümetinden aldığı dört aylık bir bursla Besançon şehrine gelmesi yine eserlerindeki bu bakış açısının temellerindedir. Çünkü Gürsel, hayatının en hassas dönemlerinden birinde anne figürüne (hele bir de hayatındaki baba figürünün eksilmesiyle) en çok ihtiyaç duyduğu dönemde onun eksikliğini yaşar. Bu durumun etkisini, kadın imgesinin eserlerindeki şehirleri betimlerken kazandığı önemde gözlemleyebiliriz. Gürsel, annesinin Fransa yaşantısı üzerine sık sık düşünür:

"... Annem de Besançon'a geldiğinde yabancılık duymuş, sonra çevreye, Fransız hayat tarzına alışmıştır sanırım. Benim Paris'e gelip yerleştiğimde İstanbul'u özlediğim kadar o da yerini yurdunu ülkesini özlemiştir. Ne de olsa ilk kez ayrılıyordun Türkiye'den,

ardında ilk kez bir eş bırakmasa da, iki çocuk ve ablasını bırakıyordu.” (Gürsel, 2009:40).

Fransa'ya gidişi öncesinde Nedim Gürsel'in başka ülkelere duyduğu merak ve içindeki yol alma arzusu da onun için doğduğu topraklardan kopuşunun etkilerini hafifletici bir unsur olmuştur. Gençlik yıllarından bahsederken kendisini “*uzak ülkelerin hayaliyle yaşayan, içe dönük olmasa da her zaman yalnız ve duyarlı bir yeniyetmeydim.*” sözleriyle anlatır (Gürsel, 2009:23). Bir gün babası gibi Fransa'ya gitmenin hayalini kuran bir gençtir Nedim Gürsel. Ancak bu hayali bir hapislik ihtimalinden kaçış olarak beklenmedik bir anda gerçekleşecektir. Gürsel'in anavatandan kopuşu için hem sürgün, hem de göç kelimelerini kullanmak mümkündür. Zira ülkesine dönüş yapamadığı ilk yılları ve Fransa'ya gidiş nedenleri göz önünde bulundurulduğunda yaşadığı bir sürgün olarak değerlendirilebilir fakat sonrasında yazar göçebe bir hayatı kendisi tercih eder, yol alma arzusuyla kuşatılır.

Sürgün ve göçün nedenleri ve çeşitlilikleri üzerine birçok görüş dile getirilmiştir. Bireyin aidiyet duyduğu topraklardan kopuşunun gönüllü olup olmayışı göç ve sürgün ayrımında, bu iki kavramın çeşitlendirilmesinde belirleyici olmuştur. Oysa her ne şekilde olursa olsun bu mekân ve kültür tramvasını yaşayanlar için farklılıklardan çok ortaklıklar söz konusudur. Feridun Andaç, *Sürgünlüğün Bin Yüzü* kitabındaki yazısında hem gönüllülük noktasındaki ayrımları özetler hem de ortak noktalara dikkat çeker:

“Yazarın-sanatçının siyasal erkle, devletle, toplumla veya toplumsal kurumlarla çatışması düşünsel plandaki muhalif kimliğinden kaynaklanan bir olgudur. Dayatma zorunlu sürgünlüğü, değişmeme gönüllü sürgünlüğü, çözülme/yozlaşma iç sürgünlüğü veya kendi kendinin sürgünlüğünü getirir. Burada belirgin bir başka ayrım da şudur: sürgüne gidenler, sürgünü seçenler. Giden zorunlu, seçense gönüllüdür. Ortak paydaları ise kaçıştır. Sürgün, göçebe, gezgindirler.” (Andaç, 2004:17).

Nedim Gürsel de, henüz yirmi yaşındayken ülkesinden *kaçmak* zorunda kalmış, sonraları ise sürgünlüğün verdiği yeni kimliği ile ait olmaktan, kök salmaktan *kaçmıştır*. Fransa serüvenindeki kentlerden olan Besançon kentini anlatırken ağaçlar ve insan arasında bir bağlantı kuran yazar, kök salma fikrine karşı hislerini açık eder:

“Karşı kıyıdaaki ağaçlar bu kıyıdaakilere göre sanki daha heybetli, çok daha güçlü görünüyorlar. Kalkıp da hiçbir yere gidemezler. Ancak toprağın derinlerine gider kökleri, hep daha aşağıya, her yıl biraz daha derine. Ama insan ağaç değil ki yerinde kalsın. Ayakları var onun, yürür gider.” (Gürsel, 2009: 43)

Gürsel'e göre bir yerde kök salmak, tek bir mekâna bağlı kalmak insanın doğasına aykırıdır. Onun gezginliği veya göçebeliliği esasında, kök salmaktan ve sürgün sonrası yeniden kök salamamak ihtimalinden kaçıştır. Bir şekilde aidiyet duyduğu topraklardan uzaklaşan yazar içinde taşıdığı özlem ile birlikte sürekli bir yolculuk halindedir. Paris ve İstanbul arasında bölünmüş olsa da, Fransa'nın

ve dünyanın birçok kentine saçılmış anılarla belleği kaplanmıştır. Yolculuklar birer arayış, kök salmak ise korkulacak bir yaşam biçimidir.

“Bir yerde doğup ömürlerini orada tüketenleri düşünüyorum. Onlara benzemekten korktuğum için mi böyle göçebe bir hayatım oldu, bir kentten bir başka kente, bir limandan ötekine savruldu.” (Gürsel, 2009:39)

Kök salma fikrinin yazar için tamamen olumsuz anlamlar yüklendiği bu ifadelerde açıkça görülmektedir. Ancak sürgün konusunda okuyucuyu şaşırtmakta ve anılarında da sıklıkla sürgünlüğünün olumlu yönlerinden ve ona kazandırdıklarından bahsetmektedir. *Derin Fransa'nın* birçok kentine ilişkin tasvirleri, bu kentler ve edebiyat ile kurduğu bağlantılar, öykülerinin birçok farklı coğrafyayı mesken tutması, sürgünün ve göçebeliliğin Gürsel'in yazınına kattıklarından sadece bazılarıdır. Yazar, “Sürgün ve Yazın” başlıklı bir yazısında da bu fikirlerini dile getirmiştir:

“Sürgün ve yazın ilişkisi, ‘sürgün’ sözcüğüne geniş bir anlam verirken, her yazarın öznel tarihi, tinsel coğrafyasıyla açıklık kazanabilir. Kendi ülkelerinde şu ya da bu nedenle sürgünde yaşayan yazarları, çağdaş Robenson’ları da unutmayalım. Bir yazar karşılaştığı, giderek özümlediği, hatta benimseyip savunduğu yabancı kültürlerle de yoğrulabilir. Kuşkasız olumlu, zenginleştirici bir deneydir bu. (...) Sürgün her zaman yaratıcılığa yol açmıştır çünkü yeni biçimlerin oluşmasını körüklemiştir.” (Andaç, 2004:45-46).

Birçok şekli olduğunu belirttiğimiz göç ve sürgün 21. yüzyılda da yeni anlamlar kazanmıştır. Nedim Gürsel'in göçebelilik hallerini ve bu duruma ilişkin düşüncelerini de modernleşme ve postmodern çağ felsefesi içinde algılayabilmek mümkündür. Modernleşme ile temelleri atılan ve çağımızın göçebelilik halini de anlamamıza yardımcı olan küresel dünyaya ilişkin düşünceler mekân ve özne-mekân ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bireyselleştirilmiş toplum, kapitalizm, küreselleşme gibi hızla dünyayı ve insanı değiştiren olgular ile birlikte, modern birey için yersiz-yurtsuzluk, göçebelilik, köksüzlük olağan hale gelmiştir. Nedim Gürsel de yabancılığını ve göçebeliliğini olağanlaştırır: “*Nazım Hikmet bir şiirinde ‘düşman memleketi’ der otel odasından söz ederken. Saint-Malo’daki otelimin odasında yabancı hissetmiyorum kendimi, artık bu göçebe hayata alıştım.*” der (Gürsel, 2009:173).

Özetle, ‘modern birey yersiz yurtsuzdur’, ‘modern birey yalnızdır’, ‘modern birey buzursuzdur’, ‘modern birey yabancılaşmıştır’, ‘modern birey standartlaştırılmıştır’, ‘modern birey rasyonelleştirilmiştir’, ‘modern birey yalıtılmıştır’, ‘modern birey kayıtsızlaştırılmıştır’ (Talu, 2010:165). Bunun ilk izlerini de çağından ileri bir noktada olan edebiyatta, modern yazın örneklerinde görmek mümkündür. Talu’ya göre “*Baudelaire’in modernliğinden, günümüz küresel kapitalist modernliğine dek, modern bireyin karakteristik özellikleri yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme, yersizlik yurtsuzluk ve evsizlik olarak çeşitlenmiştir*” (Talu, 2010:149).

Sürgünlük ve edebiyat-sanat ilişkisinin önemli temsillerinden olan ve çağımızın önemli düşünürlerinden Edward Said de sürgünlüğün 21. yüzyıl için farklı bir tecrübeye dönüştüğünü, başkalaştığını ifade eder. Ancak sürgünü bu yüzyılda da yazar için olumlu bir şey olarak algılamaya çalışmanın yanlış olduğuna ısrarla dikkat çeker. Said'e göre:

“Yirminci yüzyıl ölçeğinde sürgün ne estetik açıdan ne de hümanist açıdan kavranabilecek bir şey değildir: Sürgünü konu alan edebiyat, çoğu insanın nadiren birinciden yaşadığı bir kaderi ve müşkül durumu nesnelleştirir olsa olsa; ama bu edebiyatı biçimleyen sürgünü, hümanizmi ya da yaratıcılığı mahmuzlayan faydalı bir şey olarak görmek onun yarattığı sakatlıkları, onu yaşayanların hayatlarına getirdiği kayıplar ve onu ‘bizim için iyi’ bir şey olarak kavramaya çalışan her girişim karşısındaki dilsizliğini sıradanlaştırmak demek olur.” (Said, 2006:28).

Çağımızın göçebelige yüklediği yeni anlamlara, Nedim Gürsel'in tüm olumlu vurgularına ve yazarın öznel tarihindeki sürgünlüğünü hafifleten tüm etkenlere karşın, yazarın hem anılarının, hem de kurgusal yaratımları olan öykülerinin satır araları sürgünlüğün kendisinde bıraktığı izleri içinde saklamaktadır. Nitekim yazarın göç ettiği topraklarda yarattığı yeni kimlik de bireyin kendisi gibi göçebe bir kimlik olmaktan öteye gidemez. Edward Said'in deyiimiyle;

“Ne kadar iyi idare ederlerse etsinler, sürgünler farklılıklarını her zaman (hatta bu farklılıktan yararlanırken bile) bir tür öksüzlük olarak hisseden egzantriklerdir. Gerçekten evsiz olan biri modern olan her şeyde yabancılık görme alışkanlığına bir yapmacıklık, bir modaya ıyma gösterisi olarak bakar. Farklılığa kaskatı bir iradeyle kullanılacak bir silah gibi sarılan sürgün, ait olmayı reddetme hakkını kıskançlıkla savunur.” (Said, 2006:37).

Said'in bu ifadelerinden hareketle, Nedim Gürsel'in ait olmayı reddetme, kök salmayı olumsuzlama eğilimlerinin de temelinde sürgünlük halinin yattığını söylemek mümkündür. Sürgünlük, kattığı tüm zenginliklerin ötesinde bir özlem, yalnızlık ve yabancılık duygusu yüklemiştir yazarın omuzlarına. *Hatırla Barbara*'da “Poitiers'e Dönüş” başlıklı bölümünde öğrencilik yıllarında bir Noel gecesi yaşadıkları ve hissettikleri sürgünlük etkisini açıkça göstermektedir.

“Kahvede tek başıma bir masaya oturunca iyice koymaya başladı yalnızlık. Zaten garson iskemleleri toplamaya başlamış, bir an önce evine, sofranın başına gidebilmek için, bu saatteki tek müşteriyi -ben- kapı dışarı etmenin çaresini bulmuştu. Neden herkes gibi Noel ayinine gitmediğimi sordu. Ona Müslüman olduğumu, hatta bir tanrıtanımağ olduğumu söylemek gelmedi içimden. Hesabı ödeyip kalktım. Sokaklar ıssız evlerde perdeler çekiliydi. Kendimi kapıya bırakılmış bir kedi kadar kimsesiz, daha doğrusu sahibsiz hissediyordum. Ve bu saatte insanları görebileceğim tek yer olan kiliseye gümeye karar verdim.” (Gürsel, 2009:72).

Yazarın anlattığı durum sürgünlük hayatı içinde bulunduğu coğrafyanın kültürel ayrımlarının yoğunlaştığı bir dönemde Noel gecesinde yaşanır. Yazar bir yandan böyle bir akşamı nasıl geçirmesi gerektiği konusunda bocalamakta,

diğer bir yandan ise insanların birliktelikle anlam kazandırdığı bir günü yalnız ve kimsesiz geçirmenin sıkıntısını yaşamaktadır. *Hatırla Barbara* kitabındaki gezi yazısı bölümleri arasında Poitiers ile ilgili olan kısım diğerlerinden bir özelliği ile ayrılmaktadır. Bu kent yazarın 20 yaşındayken, topraklarından ilk ayrıldığında gittiği, öğrenim gördüğü Fransız kentidir ve bu dönemlerde Türkiye'ye dönememektedir. Anılarında o yıllarını “*Türkiye’ye dönemiyor, bir gün dönebileceğimi de hiç sanmıyordum.*” sözleriyle anlatır (Gürsel, 2009:71). Bu durumun Poitiers izlenimlerine ve anılarına çok net yansıdığı görülmektedir. Bu bölümde yazarın yalnızlık, özlem ve yabancılık duygularının, uyum sağlama, mekân ile aile hatıraları vasıtasıyla ilişki kurma çabalarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Diğer kentlere ilişkin anlatımlar ise daha ziyade bir göçebenin ya da gezginin yolculuğunu, kentlerle olan bağını andırmaktadır.

Poitiers’de mekân-bellek bağına kurmaya çalışırken yazarın sık sık vatan özleminin açığa çıktığı görülür. “*Sürgünde elde edilen kazanımlar sonsuza dek arkada bırakılmış bir şeyin kaybedilmesiyle sürekli olarak baltalanır.*” (Said, 2006:28). Coğrafyanın büyüünden bahsederken birden İstanbul özlemi ile dolabilmektedir. İçine girmeye çalıştığı toplumun kültürel değerleri onun bocalamasına neden olurken kendi kültürüyle ilgili unsurlar da bir özlem nedenidir. Nitekim yine Poitiers günlerinde Cumhuriyet Bayramı bu özleme vesile olur. “*Bugün Cumhuriyet Bayramı. Türkiye Cumhuriyeti’nin altmış dokuzuncu yıldönümü. Şimdi İstanbul’da olmak vardı. Ya da Paris’te, elçiliğin resepsiyonunda dostlarla kadeh kaldırmak.*” (Gürsel, 2009:64) cümleleriyle dile gelen bu özlemde, vatan topraklarında olmayı ikame edebilecek bir göç insanı psikolojisi daha gözlemlenir. Bu da aynı kültürden insanlarla bir araya gelme arzusudur.

Yazarın öznel yaşantısına dayanan *Hatırla Barbara*’da olduğu kadar, öykülerini derlediği *Sevgilim İstanbul* eserinde de kentlerle birlikte göçün ve sürgünlüğün izleri görülür. Nitekim bu öyküler yazarın kendini yansıttığı, sürgünde geçen yıllarını, özlemi ve bağ kurmaya çalıştığı kentleri anlattığı öykülerden oluşur. Yazarın edebi üslubundan kurgu dünyasına kadar tüm yazınında bir dünya insanı olmanın izleri vardır. Ancak ne kadar “dünya insanı” olmak vasfıyla sürgünlük, gurbetlik kamufle edilmek istense de insanın kökleri güncel yaşantısını özlem duygusuyla sık sık böler. Gürsel için özlemin adı İstanbul’dur. Gezdiği ve anlattığı tüm kentler içinde İstanbul’un yazarın edebiyatı üzerindeki etkisi başka bir yere sahiptir. “*Sevgilim İstanbul*” öyküsü bunun en belirgin örneklerini sunar. Yazar öyküde İstanbul’a olan özlemini şu ifadelerle dile getirir:

“Yataktan mavi ışığı ve yalnızlığım! Evet yalnızlığım! Yani senin bağrında sensizliğim! İki şey var ölümlerle unutulur ancak: Annemizin ve kentimizin yüzü, demiş İstanbullu bir şair, çok ayrılıklar, çok özlemler çekmiş bir büyük şair. Yuvarlak beyaz yüzünü, çıkık elmacık kemiklerini okşuyorum uzaktan. Islak gövdene dokunduğça parmaklarım yanıyor. Küllerimden doğuyorsun İstanbul!” (Gürsel, 1997:15).

Gürsel'in İstanbul'u sık sık bir kadın gibi tasvir ettiği dikkat çekmektedir. Aynı öyküde benzer bir şekilde İstanbul'a "*Seni yavaş yavaş tanıdım. Yabancı bir kadın gövdesini el yordamıyla keşfeder gibi.*" sözleriyle seslenir (Gürsel, 1997, s.11). Bir sevgiliye seslenir gibi "sen" diye konuşur kente. Ancak onun kadın bedeniyle özdeşleştirdiği kent sadece İstanbul değildir. Eserlerindeki iki önemli izlek; kadın ve kent, birbirlerine karışır tasvir ve kurgularında. "*Bir kent kolayca elde edilen, hatta parayla yatılan bir fahişe ya da hemen teslim olmayan asi bir kadın da olsa, şöyle ya da böyle onunla buluşmak hayal kurmaktan yeğdir.*" der kentleri algılamaya çalışırken (Gürsel, 2009:121). Aynı imgeyi Fransa için hissettiklerini dile getirirken de kullanır:

"Belki Fransa'ya tapmadım ama hayatımın en zor günlerinde bana kucak açan bu ülkeyi yabancı bir kadın gövdesini keşfeder gibi yavaş yavaş, kimi zaman karanlıkta el yordamıyla, kimi zaman da güneşten gözlerim kamaşarak, ama her defasında doyumsuz bir arzuyla ve dokunarak keşfettim." (A.g.e.: s.208).

Charles Juliet, Nedim Gürsel'in İstanbul'u için "*yazar bir kadınla konuşur gibi konuşuyor kente, ona sen diye hitap ediyor, uzaklığından yakınıp sevdasından kabroluyor*" der (Cumhuriyet Kitap, 2004:5). Öykülerinde kentin kadın bedeniyle betimlenmesi, sevgili olma hali pekiştirilir. Ondandır kalma gerçeği ise, başlığa "özlenen" sıfatının katılmasının gerekçesidir. Kitabın ilk öyküsü "Sevgilim İstanbul" da, duyulan özlemin derinliği "*Kaç yıl oldu... kaç yıl oldu denizine bakmayalı, insanların görmeyeli, sokaklarında, caddelerinde yürümeyeli, alanlarından geçmeyeli. Şimdi Paris'te Figuier Sokağı'nda senden uzak seninleyim*" (Gürsel, 1997, s.13) sözleriyle anlatılır. Gürsel her fırsatta yalnızlığını ve özlemini dile getirir:

"Evet yalnızlığım! Yani senin bağrında sensizliğim! İki şey var ölümlerle unutulur ancak: Annemizin ve kentimizin yüzü" demiş İstanbullu bir şair, çok ayrılıklar, çok özlemler çekmiş bir büyük şair. Yuvarlak beyaz yüzünü, çukuk elmacık kemiklerini okşuyorum uzaktan. Islak gövdeni dokundukça parmaklarım yanıyor. Küllerimden doğuyorsun İstanbul!" (A.g.e.: 12-13).

İstanbul'a seslenirken yapılan kadın betimi ve okşamak eyleminin kullanılması kentin sevgili kimliğinin yansıtılmasıdır. Aşk ve kadın imgesinin ağırlıkta olduğu betimlemeler, kentin kişileştirilerek "sevgiliye" dönüşümünü ve ona duyulan özlemi pekiştirir.

Fransa'nın birçok kıyı kentinden, bilinmeyenlerin keşfinden bahsederken Poitiers'i, kendisini cinsel hazzı ulaştırıran, farklı fanteziler kurduğu kent olarak nitelendirir. Hatta ona bu konudaki doyumsuzluğunu veren mekândır. Gerçekten "A" ve "D" diye bahsettiği gerçek karakterler de vardır ancak yine Gürsel kenti kadın hatlarını anlatır gibi aktarır okura. Sevgilisi İstanbul ise onun için hep özlenen, kavuşmanın arzulandığı, hüznünün en derinden, en kederlisinden yaşadığı bir aşktır.

"Paris'te bir köşeyi döner ya da bir sokakta yürürken ansızın karşıma çıkan denizizyle, gece Figuier Sokağı'ndaki evimde uykuyla varmadan önce kurşun kubbeleri, minareleri,

surları ve gemileriyle bana naz yapan, kendini ne tümüyle veren ne de peşimi bırakan Sevgilim İstanbul'u yıllar sonra tekrar görmenin heyecanına dayanamayacağımı düşündüm.” (Gürsel, 1997:101).

Hatırla Barbara kitabı, Jacques Prevert'in şiirinin ilk dizelerinden adını almış, yine bir kadın imgesi olarak Barbara'nın, kitaptaki yeri şöyledir:

“Hatırla Barbara

Yağmur yağıyordu o gün Brest'e durmadan

Yıllar sonra hayallerim gerçekleşti işte. Brest'teyim, Fransa'nın batı ucunda.

(...)

Karanın bitip denizin başladığı yerdeyim. Yağmur yağıyor. Öyle abmak ıslatan cinsinden değil ama, bayağı şakar şakar, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Ve arap kız, çocukluğumun masallarındaki gibi candan bakıyor. Arap kızının adı Barbara. (Gürsel, 2009:19-20).

Bir kente odaklanmasına rağmen birçok kentin rol oynadığı öykülerinde, yazarın belleği ile birlikte kimi zaman kentler de birbirine girer. Bilinç akışının içinde bir kentten diğerine sıçrar metin. Yazarın birçok mekân arasında köksüz bir şekilde savrulduğu anlaşılır:

“Paris köprülerinin yanı sıra Seine boyunca ilerlerken takside yorgundum. Brooklyn Köprüsü'nün çelik korkulukları, inanılmaz cıvata düzeni vardı belleğimde. New York gecesinin odama sarkan ağırlığı, fabrikaların uğultusu vardı. Boş kâğıtların gerilimi sürüyordu hala. Şimdiyse burada Üsküdar motorunda yıldızlarlayken Paris'i düşünüyorum. Bu sabah kuzeyden güneye katederken bende hiç bir iz bırakmayan, New York gibi yakama yapışıp peşime düşmeyen gururlu Paris'i...” (Gürsel, 1997:104).

Kitaptaki öykülerin her biri bir kent ile ilişkilidir. Hatta kimi zaman öykünün başkahramanıdır kent. New York'tan Moskova'ya, Atina'dan Cezayir'e kadar uzanan bu kent cümbüşü içinde İstanbul, kendine ait olmayan öykülerin içine de sızar. İstanbul ve diğer kentlerin karşılaştırmaları ile doludur öyküler. Çünkü bir sürgün sürekli ikili algı içerisindedir. Değerlendirmelerini özlem duyduğu toprakları belirleyen olarak, seçerek yapar. Said de şu satırlarda, sürgün kişinin bu değerlendirme biçimine dikkat çeker:

“Sürgün, şeylere hem geride bırakılanın hem de şimdi ve burada olanın açısından baktığı için onları hiçbir zaman tecrit edilmiş bir biçimde görmeyen bir çifte perspektife sahiptir. Yeni ülkedeki her sahne ya da durum eskisindeki muadilini kendine çeker zorunlu olarak. Entellektüel açıdan bu, bir fikir ya da deneyimin her zaman bir başkasıyla karşı karşıya bulunduğu ve böylece her ikisine de yeni ve önceden tahmin edilemeyen bir ışıktaki bakılmaya başlandığı anlamına gelir.” (Said: 1995:62).

Nedim Gürsel de bu çifte perspektif ile gittiği her şehre içindeki İstanbul'u götürür. Çünkü yazar *“bir anlamda kendini kapalı alana, beyaz bir kâğıdın dünyasına mahkûm”* (Gürsel, 2009:60) eder ve nereye giderse gitsin yanında kendi iç dünyasını götürür. “Puşkin Alanı” öyküsünde Moskova sokaklarında karşımıza

çıkarak İstanbul. Yazar Moskova'yı İstanbul üzerinden keşfeder: “İstanbul'un denize inen daracık sokaklarına benzemiyordu bu kentin sokakları. Çok geniş, alabildiğine uzundular. Ezici taş yapılar vardı her yanda.” (Gürsel, 1997:37) Nedim Gürsel üzerine çalışmalar yapan Sadek Aistat, yazarın İstanbul ile olan bağıni şöyle ifade eder:

“Marco Polo'nun karşısına çıkan her kentte Venedik'i araması gibi, o da kentlerin her birinde İstanbul'la buluştu. Coğrafyada geziye çıktı, başka yerlerde gezindi, ama bellekte de ve tüm kentler ona aynı kenti dile getirdi, binlerce düğünden sonra hep bakire kalan kenti.” (Akt. Bal, 2008:23).

Yalnız yaşadığı kentler, yalnız çıktığı yolculuklar için yanında İstanbul'u taşıması yazara bir anlamda yalnızlığını unutturur. Çünkü çeşitli nedenlerle bağlarının olduğu mekândan uzaklaşan, göçü ve sürgünü yaşayan her bireyde olduğu gibi Nedim Gürsel için de koparılmışlığın, yersiz-yurtsuzluğun en önemli psikolojik yansıması yalnızlıktır. Bir yazar olarak faydalandığı yalnızlık kimi zaman bir otel odasında onun için boğucu bir duygu haline dönüşebilir. Kabza'da yaşadığı his tam olarak da budur:

“Yine kendimle yürüyüp kendimle konuşarak mı geçeceğim öğün ışıklı yatakların, mezarların önünden? Ne zaman bitecek bu yolculuklar, otel odaları, bu yalnızlık? Ne zaman, ne zaman duracak tepemdeki vantilatör? ‘Ömür biter, yol bitmez.’ Kamyonların altında, gemilerin trenlerin bacasında yazılıydı okudum. (...) Belki de burada, dünyanın dışına itilmiş varlığımla bu otel odasında öleceğim. Senden, yaşadığımız kentten, savaş alanından uzakta.” (Gürsel, 1997:86).

Hatırla Barbara eserinde yazar, otel odalarını ve göçebeliğini sevdiğini, benimsediğini belirtmesine rağmen “Kabza” öyküsünün kurgusu içinde zaman zaman yalnızlığın trajik bir hal aldığı görülür. Yalnızlık duygusu yazarın mekânla olan bağlarını sorguladığı her an su yüzüne çıkmaktadır. Benzer bir şekilde “Ölü Canlar Alanı” öyküsünde de “Evet, kalabalık dağılır birazdan evlerde ışıklar yanar. Herkes gider, yalnız kalırım bu kavrede.” sözleriyle yalnızlık tüm soğukluğuyla ifade edilir (Gürsel, 1997:95).

Bir yazar, mekândan ve kültürden kopmanın da ötesinde anadilinden kopduğu an gerçek sürgünü yaşamaya, hissetmeye başlar. Sürgündeki yazarların dilleri kendilerine aittir ve gittiği her yere yanlarında götürerek ondan kopmamaya çalışırlar. Bu nedenle de yazmak, anadilinde yazmak sürgündeki bir yazar için memlekete kavuşmaktır. Nedim Gürsel'e göre sürgün, “yakınmayı, sararıp solmayı gerektiren müzmin bir hastalık hiç değildir. Yazar, anadilinde yazdığı sürece, sürgünü kök salmaya yerleşmeye dönüştürür çünkü (Andaç, 2004:44).” Bu yüzden Gürsel asla anadilinde yazmaktan vazgeçmemiştir. Ancak işi ifade etmek, dilini kullanmak olan birey için sürgünde sadece yazarak anadile doymak mümkün değildir. Konuşmadığı, sesinin ahengini işitemediği dil kaçınılmaz olarak zaman içinde koparılır yazardan ve sürgünlük bir de dil yarasına dönüşür. Mehmet Doğan bu durumu şöyle ifade eder: “Sürgündeki insan, sürgünde olduğu

ülkenin dilini hiç yabancılaşmaktan çekemeyecek kadar iyi bilse bile, bu olsa olsa kendi sürgünlüğünü birazcık hafifletmeye yarar; dilin sürgünlüğü ise sürer gider” (Doğan, 1994, s. 3).

Nedim Gürsel’in “Köprü” öyküsü dile duyulan hasretin birçok biçimini verir. Öykünün Gürsel ile örtüşen kahramanı sürgünlüğünün ilk dönemlerini “*Sabaha dek yazardım. Türkçem tükenmemiştir dahi böyle yalnız degildim* (Gürsel, 1997:103).” diyerek anlatır. Oysa zaman içinde sürgün kişi dilini duymaya, seslerini telaffuz etmeye ve dolayısıyla da kendisine yabancılaşmaya başlar. Öyküde yazarın kulağında Türkçe bir cümle yankılanır; “Bir sudur akar gider.” Yazar tüm sesleriyle, söyleniş şekilleriyle içinde hisseder cümleyi;

“Ses Türkçenin edasıyla, dilimin kolayca yuvarladığı, İngilizcenin neredeyse yuttuğu, Fransızcanınsa iyice genizden çıkartarak söylediği ‘r’leri evet ağzımın içinde pas tutmuş, yorgunluk ve sigaradan dimağıma yapışmış dilimin hala kolayca yuvarlayabildiği ‘r’leri vurgulayarak konuşuyor. ‘Bir sudur akar gider.’ Ve gerçekten akıp gidiyor sözcükler, ‘r’ler vurgulandıkça bir sudur hızla akıp gidiyor. Her defasında yeni bir sözcük ekleniyor başa.” (Gürsel, 1997:97).

New York’ta işitmediği halde hissettiği bu cümle onu sarıp sarmalar. Çünkü yazar, “*çelik kafesimin içinde Türkçesizlikten boğuluyordum*” (Gürsel, 1997:98) ifadesindeki kadar derin bir dil sürgünlüğü yaşamaktadır.

Nihayetinde, çocukluk yıllarından beri bir yol alma arzusu ile kaplı olsa da, aldığı eğitim nedeniyle Fransız kültürüne aşına da olsa ve hatta sürgünlüğünü ve göçebe hayatını sevdiğini bizzat dile getirse bile Nedim Gürsel de topraklarından, dilinden ve kültüründen kopmuş tüm entelektüeller gibi içinde bir yara taşımaktadır. Bölünmüşlük, parçalanmışlık, yalnızlık, yabancılaşma duygularının anılarında ve öykülerinde tespit ettiğimiz yansımaları bunun açık göstergeleridir.

Gürsel için durum yeni bir toprakta sürgünlük yaşayıp, yalnızca oraya bağlanmaya çabalamanın da ötesine geçmiştir. Yazar adeta sürekli bir yol alma halinde, göçebe bir hayata yazgılıdır. “*Nice zamandır uzayın çağrısına kapılı*” (Gürsel, 2009:34). Ancak bu dur durak bilmeyen yolculukları onun içinde bir parçalanmışlık hissine yol açar ve bu his öyküye şöyle yansır:

“Ve birden aynaların içinde buldum kendimi. Yüzüm bin parçaya bölündü. Neredeyim ben şimdi; ellerim, gözlerim, bakışlarım nerede? Bu serin çarşının aynalarında kırılıp dökülen, döküldükçe de renkten renge, biçimden biçime giren kendi suretim mi, yersiz yurtsuz bir yabancıların korkunç hayali mi yoksa? Alnımdaki kırışıklıklar derin uçurumlara dönüştü, sakalım nedense bakır rengi. Ve ağzım burnum Çıfıt çarşısı. Kim vurdu bana, nasıl dağılıp parçalandım böyle! Ve parçalarımın her biri başka yerlere ne vakit savruldu.” (Gürsel, 1997:90).

Nedim Gürsel’in anılarında ve mercek altına aldığımız öykülerinde ayna imgesiyle somutlaşan parçalanmışlık hissine, yalnızlık, yabancılaşma, dil sürgünlüğü, köksüzlük ve yersiz-yurtsuzluk halleri de eşlik eder. Göçebe hayatın ve sürgünlüğün bir yazarda yaratabileceği tüm olumlu ve olumsuz etkileri

Nedim Gürsel'de bulmak mümkündür. Postmodern çağlarda sürgünlüğün kapsadığı arzu ve özlem çelişkisi de yazarın söylemlerinde ve kurgularında birlikte var olmuştur. Bu özellikleri bakımından Nedim Gürsel'in, çağımız entellektüelinin sürgünlüğünün bütün yönleri ile gözlemlenebileceği bir yazar olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Nedim Gürsel'in her iki yapıtında da “sürgün”, “özlem” ve “yalnızlık” temalarının hâkim olduğunu ve bunu anneye olan özleminden hareketle kadın bedeniyile özdeşleştirilerek verdiğini söyleyebiliriz. “Sevgilim İstanbul” ve “Hatırla Barbara” memleket özleminin ve özellikle İstanbul tutkusunun sıkça vurgulandığı eserlerdir. Yazar kendisini adeta bu yapıtlara yansıtmış, yabancılık ve ötekilik duygusu ile yurt dışında geçirmeye mecbur kaldığı hayatını öykülere aktarmıştır. Nedim Gürsel “Sevgilim İstanbul” öykü kitabında öykülerle, “Hatırla Barbara”da kentlerin yaşayışıyla bu özlemini dile getirir. Bu bir bakıma yazarın kentlerle varoluşunun aktarımıdır. Mekân her iki romanda da kişiselleştirilmiş olarak çıkar karşımıza. Yalnız hep özlenen ve arzulanan iki kadın var gibidir eserlerinde. Biri özlemle tutkularının daha da arttığı, ait olduğu her şeyin başladığı yer sevgilisi İstanbul, diğeri ona zor gününde kucak açan, şefkatine sığındığı Paris'tir.

22

Gürsel'in eserlerindeki kadın, ait olduğu uzamdan ayrıldığı için düşünceli ve hüznü olan kadındır, onun asıl sevdalı olduğu İstanbul'dur. Kadın yeni kentlere ulaşmak için birlikte olunan bir figürdür. İstanbul imgesinin hep kadınla özdeşleştirmesinin ve onunla her birlikte oluştta doyuma ulaşmanın nedeni yazarın İstanbul'a duyduğu derin özleme bağlanabilir. İstanbul'un ana gerçekliği üstlendiği eserlerde kent yine özlenen sevgili rolüne bürünür. Kenti imgeleyen kadın figürü de aslında en başta yazarın çocukluğundan gelen varoluşunun kaynağı annesinin özlemiyle ilgilidir. Kadına bürünen kent zaman zaman Paris, zaman zaman İstanbul'dur.

Her iki eserde de özlenen, ait olunan, sevdalı olunan sevgili İstanbul'dur. Bir gezi kitabı olarak anılan *Hatırla Barbara* eserine de İstanbul özlemi öyle yedirilmiştir ki esere, Fransa'nın bazı sokakları Beyoğlu'na çıkar. Aynı şekilde *Sevgilim İstanbul* eserinde İstanbul'da bulunduğu bir sırada “Paris'te olsaydım şimdi, yine aynı yerde” şeklindeki monoloğuyla yazar Paris özlemini de dile getirir. Doyumsuzluklarının, hayatına giren hiçbir kadına ait olamamasının sebebi bu sürgünlük hali, bir yere tam anlamıyla bağlanamama ve kendini ait hissetmeme duygusudur.

Özlemin giderek Gürsel'in kitaplarında bir izleğe dönüştüğünü söyleyebiliriz. Tam olarak yazınsal bir izlektir bu, ama aynı zamanda yazarın öznel yaşantısında da geniş ölçüde yer alan bir duygudur bu. Yazar, çok küçük bir çocukken annesi tarafından teyzesine bırakıldığında, Galatasaray Lisesi yatakhaneğinde, düşünüyü kurduğu Avrupa'nın herhangi bir şehrinde en derin ve içe dönük özlemlerinin izini sürer. Küçük bir çocukken ebeveynlerinden birini kaybettikten hemen

sonra özlemiyle kavruğuğu anne figürünü eserlerinde başköşeye oturtur. Bir çocuk için hayatındaki en özel kadın figürü olan anne sonrasında yazarın eserlerinde kadın bedenle ve kentte ortaya çıkar.

Kaynakça

- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Andaç, F. (2004). *Sürgünlüğün Bin Yüzü, Sürgünde Edebiyatçılar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Bal, M. (2008). *Nedim Gürsel'in Öykü ve Romanlarında Kent ve Kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Doğan, M. H. (1994). "Sürgündeki Dil". *Varlık*. Sayı. 1039.
- Freud, S. (1989). *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gürsel, N. (1997). *Sevgilim İstanbul*. İstanbul: Can Yayınları.
- Gürsel, N. (2009). *Hatırla Barbara*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, E. (1995). *Entellektüel, Sürgün, Marjinal, Yabancı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Said, E. (2006). *Kış Ruhu-Sürgün Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Seval, H. (2006). *Yeryüzünde Bir Yolcu Nedim Gürsel*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Talu, N. (2010). "Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey". *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. Cilt: 27. No:2, ss. 141-171.
- Cumhuriyet Kitap Eki*. (2004). "Nedim Gürsel'in Öykülerine Bir Bakış". Sayı 734.

Çevrimiçi kaynakça

- Hızlan, D. "Hatırla Barbara Bir Gezi Kitabı Değildir" (Erişim Tarihi: 27.01.2015) <<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/11052670.asp>>
- Söyleşi, "Nedim Gürsel'le Hatırla Barbara Üzerine, (Erişim Tarihi: 27.01.2015) <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/51534/nedim_gursel_le_hatirla_barbara_uzerine.html>
- Söyleşi, "Nedim Gürsel'le Paris Etkileşimi Üzerine Bir Söyleşi" (Erişim Tarihi: 27.01.2015) <http://www.bbc.co.uk/turkce/multimedya/2011/05/110513_audio_arts_nedim_gursel_interview>

ABSTRACT

“Bin parçaya bölünmüş yüz” an exile of language, memory and place with an enlarged world: exile and nomadic aspects in Nedim Gürsel

Exile has been the ill fate of so many author and poet throughout the literature and art history. Authors and artists can be subjected to a forced or voluntary migration/exile because of sometimes their thoughts, some time their writings, and sometimes social pressure. In this study, Nedim Gürsel, one of the contemporary authors who lived first the forced migration/exile, then the voluntary one, and experienced the situation of being homelessness, and his literature, the influences of these situations will be tried to analyse in sociological and ethnopsychological aspects. A person is also expelled from her/his cultural roots and humane connection by being expelled from the place being connected with a sense of belonging, and the life styles. But for an author, this situation means diversity, richness and shock on her/his literal inspire. Even if this richness and shock sometimes create positive effects as literal material, it leaves traces on the life and literature of the author. Nedim Gürsel is an author that exemplifies these traces both with positive and negative aspects, contains the exile and voluntary migration within himself despite their adverseness, achieves melting his homeland, to which he is sincerely connected and feels belong, with the placed that he leaves. In this study, it is targeted to reveal the reflections of migration/exile on *Hatırla Barbara*, the book composes of memoir and travel writings, and *Sevgilim İstanbul* in which short stories of the author collected. The exile and migration cases of 21th century will be also evaluated in this study.

Keywords: Nedim Gürsel, migration, exile, aspiration, place, Paris, *Sevgilim İstanbul*, *Hatırla Barbara*.